

23293

2026

CSANÁDVÁRMEGYEI KÖNYVTÁR.

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

dr. BARNA JÁNOS és dr. EPERJESY KÁLMÁN.

10.

NÉPVÁNDORLÁSKORI SÍROK NAGYKAMARÁSON.

IRTA:

dr. BANNER JÁNOS.

SZEGED, 1927.

SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ RT.

XB 64567

az Egyetemi Könyvtárral 2020

Banner János

CSANÁDVÁRMEGYEI KÖNYVTÁR.

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

dr. BARNA JÁNOS és dr. EPERJESY KÁLMÁN.

10.

NÉPVÁNDORLÁSKORI SÍROK NAGYKAMARÁSON.

IRTA:

dr. BANNER JÁNOS.

SZEGED, 1927.

SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ RT.

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000927233

23293

SZTE Klebelsberg Könyvtár
Egyetemi Gyűjtemény
2

HELYBEN
OLVASHATÓ

NÉPVÁNDORLÁSKORI SIROK NAGYKAMARÁSON.

A csonka Aradmegyében fekvő Nagykamarás község területén 1925. évben két helyen végzett e sorok írója próbaásatásokat, amelyeknek eredményéről a folyóirat 2. évfolyamának 138—142. lapjain számolt be.

József kir. herceg Öfenségének bánkúti uradalma Baross László gazdasági főtanácsos, uradalmi felügyelő úr szíves közbenjárása folytán az

Fig. 1. kép.

ásatás költségeinek fedezésével lehetővé tette, hogy két hétig dolgozhattunk abban a népvándorlaskori temetőben, amelyet a község lakóinak bemondása alapján találtunk meg. Kötelességünknek ismerjük, hogy a munka lehetővé tételéért ez alkalommal is hálás köszönetünket fejezzük ki.

De köszönettel tartozunk Nagykamarás község előljáróságának a terület átengedéseért s az állami elemi iskola tanítótestületének azért a támogatásért, amelyben kint dolgozásunk alatt részesíteni szíves volt, végül Buday György joghallgatónak e cikk rajzaiért.

Az ásátást augusztus hó 16.-tól 28.-ig végeztük, a község északi oldalán elterülő homokos gödör melletti, még háborítatlan szántóföldön. A terület a hozzá csatlakozó kertekkel együtt magas földhátan fekszik, amelyben az ásátás területétől távolabb is, úgy a község felé, mint a medgyesegyháza-eleki köves út felé több ízben találtak már sírokat, amelyeknek mellékletei — elbeszélés szerint, úgy látszik — a népvándorlás korára vallanak.

A homokos gödör a Piactértől mintegy 200 m. távolságra fekszik. (Az 1. képen nyíllal jelölve.)

Az utolsó háztól az ásátás színhelyéig eddig mintegy 10530 m² területet hordtak el. A lakosság elbeszélése szerint kezdettől fogva állandóan találtak sírokat, kengyeleket és díszeket, de a legtöbbit a gödör közepe táján találták. Így már előre látszott, hogy a temetőnek csak a megmaradt kisebb részét tárhatjuk fel rendszeresen.

Az ásátás megkezdéséig napfényre került tárgyak közül néhány darabot sikerült a környéken lakóktól összeszedni. Ezek közül két kengyel, egy bronzcsat és néhány bronzdíz érdemel különösebb figyelmet, amelyeket pár héttel kimenetelünk előtt, állítólag egy csontváz mellett találtak.

A két kengyel első rátekintésre ugyanazon típusnak két válfaját mutatja, ami nem volna meglepő, mert a már eddig ismert leletek közt többször előfordult, hogy ugyanabból a sírból különböző típusok kerültek elő. A regölyi 18. B. sírból előkerült egyik kengyel szárai és talpa derékszögösen, a másiké ívesen illeszkednek egymásba.¹⁾ A 62. sír két kengyele ugyanahoz a typushoz tartozik, de egyiknek talpa a száruk végénél, a másiké a száruk végétől kissé feljebb foglal helyet, vagyis ameddig az egyik egy darabból van, a másik átütéssel illeszti fel a talpát.²⁾

A két kengyel (2. kép: 4., 5. ábra.) a Hampel³⁾ féle B. csoport második változatai közé tartozik. A fül és az egész test egy darabból készült ép úgy, mint a fentebb említett regölyi példák. A fül mind a kettőnél lapos és felső része nem ívesen, hanem egyenes vonalban halad. Az egyiknél a fül nyak nélkül, a másiknál rövid nyakkal illeszkedik a törzshöz. A talpnál nagy eltérés mutatkozik. Az egyiknél egy darabból kovácsolva a száruk végére illeszkedik s a talp külső részén is borda fut végig; a másiknál, az egyik regölyi⁴⁾ példához hasonlóan, a száraktól kissé feljebb helyezkedik el, de a borda meg van rajta.

Érdemes egy kissé behatóan foglalkozni velük. A lapos fülből kerek száruk jönnek ki és gyenge íveléssel mennek át az alsó harmadban kiszűlesedő, középen bordázott szárukba, hogy derékszögben megtörve fejeződjenek be az ugyanolyan széles, bordás talpban. Ennek a példának

¹⁾ Hampel: Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn. III. Bd. Taf. 188.

²⁾ U. ott Taf. 196.

³⁾ U. ott I. 227—229. II.

⁴⁾ U. ott 228. I.

arányaiból arra lehet következtetni, hogy a másik példány eredeti formáját törés következtében megváltoztatták.

A másik példány talpa ott tört el, ahol a talp és az egyik szár derékszögesen összetalálkozott. A törött példányt azonban átalakítva tovább is használták. Igaz, hogy az átdolgozás következtében a talp rövi-

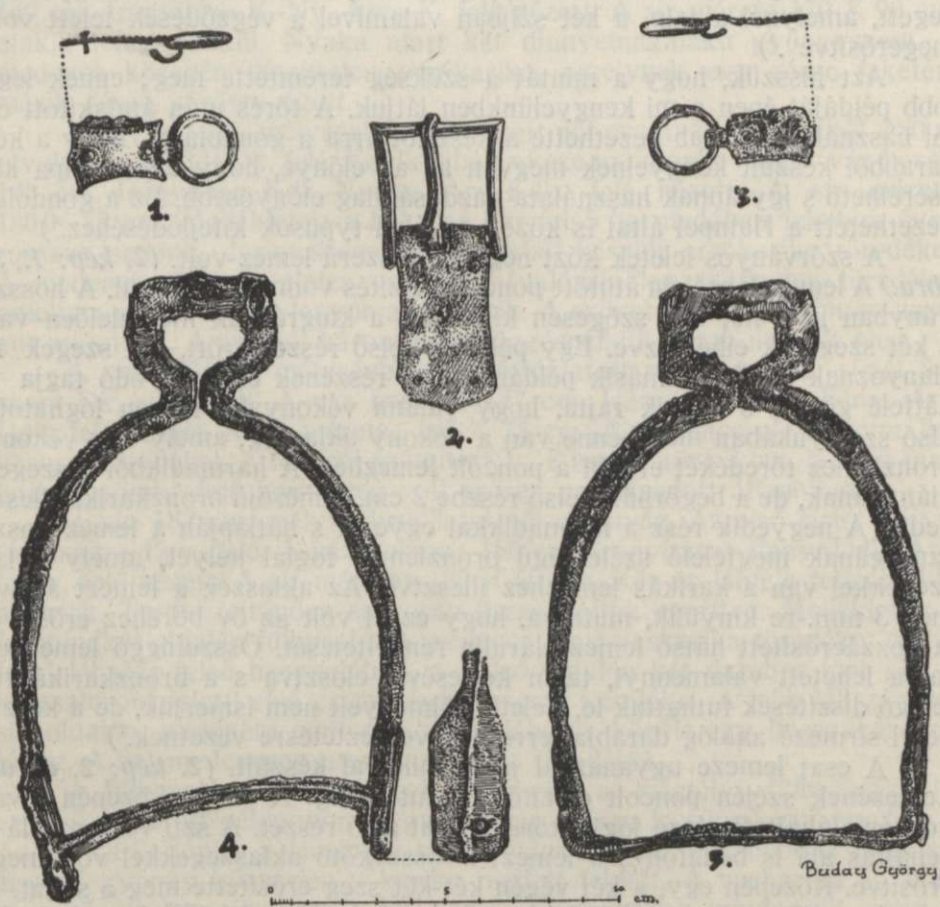

Fig. 2. kép.

debb lett, de használhatósága egyáltalában nem változott. A szárral összefüggő talprészt visszahajlították s fél cm. magasságig a szárhoz szegezték. Fél cm. magasságban aztán vízszintes irányba hajlították. A letört véget ugyanígy erősítették a másik szárhoz, azzal a különbséggel, hogy a törés következtében elvált rész csak a szegezésnél függött össze a szárral, míg a másik oldalon az összehajlás jól kivehető. Hogy ezt

csakugyan így csinálták, bizonyítja a száruk alsó harmadán és a talpon végig futó borda. Ezzel az átalakítással az eredetileg 11·5 cm. hosszú talpat 2 cm.-rel megrövidítették, s a talp egyik szélét egy 9·5 cm.-es, ráforasztott vasdarabbal megerősítették.

Erről a formáról Hampel azt állítja, hogy a „készítő szeme előtt mintaképen nyilvánvalóan a fatalppal ellátott, bőrből készült kengyel lebegett, amelynél a talp, a két szíjban valamivel a végződésük felett volt megerősítve“.⁵⁾

Azt hisszük, hogy a mintát a szükség teremtette meg; ennek legjobb példáját épen a mi kengyelünkben látjuk. A törés után átalakított és jól használható darab vezethette a készítőt arra a gondolatra, hogy a két darabból készült kengyelnek megvan az az előnye, hogy eltört talpa kicserélhető s így annak használata gazdaságilag előnyösebb. Ez a gondolat vezethetett a Hampel által is közölt további típusok kifejlődéséhez.⁶⁾

A szórványos leletek közt négy paizsszerű lemez volt. (2. kép: 1., 3. ábra.) A lemezek szélein átütött poncolt díszítés vonul köröskörül. A hosszirányban lévő két vég szögesen kiugrik s a kiugrásnak megfelelően van a két szeglyük elhelyezve. Egy példány felső része törött, s a szegyek is hiányoznak belőle. A másik példány felső részének elvékonyodó tagja a hátfelé görbül s látszik rajta, hogy valami vékonyabb részen lóghatott. Alsó szeglyükében még benne van a vékony aklaszeg, amely egy vékony bronzlemez töredékét erősíti a poncolt lemezhez. A harmadikból a szegyek hiányoznak, de a begörbülő felső részbe 2 cm. átmérőjű bronzkarika illeszkedik. A negyedik rész a harmadikkal egyezik s hátlapján a lemez hosszúságának megfelelő szélességű bronzlemez foglal helyet, amely aklaszegekkel van a karikás lemezhez illesztve. Az aklaszeg a lemezt átütve még 3 mm.-re kiryúlik, mutatva, hogy ezzel volt az öv bőréhez erősítve. A hozzáerősített hátsó lemez elárulja rendeltetését. Összefüggő lemezek tagja lehetett valamennyi, talán kettesével elosztva s a bronzkarikákról leelőg díszítések futhattak le. Leletkörülményeit nem ismerjük, de a készthelyi sírmező analóg darabjai erre a következtetésre vezetnek.⁷⁾

A csat lemeze ugyanazzal a technikával készült. (2. kép: 2. ábra.) Lemezének szélén poncolt díszítő sor fut végig. A lemez közepén kivágott és aláhajtott része fogja körül a csat alsó részét. A szíj vége ez alá a behajtás alá is behatolt s a lemezt is összekötő aklaszegekkel volt megerősítve. Közepén egy, a két végén két-két szeg erősítette meg a szíjat. A csat formája az ordasi,⁸⁾ a hódmezővásárhelyi,⁹⁾ csúnyi,¹⁰⁾ készthelyi,¹¹⁾

⁵⁾ U. ott 228. l.

⁶⁾ U. ott 526. és 527. ábra.

⁷⁾ Lipp: A készthelyi sírmezők, 25 l. és Hampel i. m. III. 156—157. tábla

⁸⁾ U. ott 79. t.

⁹⁾ U. ott 82. t.

¹⁰⁾ U. ott 126. t.

¹¹⁾ U. ott 156. t.

nemesvölgyi¹²⁾ és szeged-sövényházi csatra emlékeztet. A pecek formáját a keszthelyi¹³⁾ és két nemesvölgyi¹⁴⁾ példában találjuk meg.

A rendszeresen feltárt sírok közül az elsőt, az utolsó háztól Dk.-re 81-70 m. távolságra találtuk.

1. *sír.* 135 cm. mélységben szabályosan kinyújtott női csontváz. Jobbkeze a medence mellett, balkeze a medencén feküdt. A váz hossza 149 cm. Irányítása K.-Ny. Arca K. felé nézett. A sír mérete 170 × 90 cm., alakja lefelé szűkül. Nyaka alatt két dinnyemagalakú gyöngyszem. A medence közepén díszítetlen orsókarika, amelynek egy része feketére, másik része vörösre égett.

2. *sír.* 140 cm. mélységben kinyújtott női csontváz. Az elsőtől 2-80 m. távolságra feküdt Dk. felé. Egyik lába és keze nyomorék volt. A váz hossza 148 cm. Irányítása Kdk.-Nyény. Arc Kdk. felé nézett. A sír mérete: 180 × 75 cm. Mellékletei: a bal alsó kar felső harmadában feketére égett, rosszul iszapolt, durva szemcsés anyagból készült orsókarika töredékek. A medence alatt szegletes vasdarab (valószínűleg csatlemez töredéke), amelyen a ruhaszövet lenyomata látszik. A szövet szálai igen finom anyagot mutatnak. A csatból három összefüggés nélküli darab maradt meg.

3. *sír.* 140 cm. mélységben kinyújtóztatott női váz. A 2. sírtól 3-60 m.-re Dk.-re feküdt. A váz hossza: 147 cm. Irányítása Ddk.-Éény. Arca Ddk. felé nézett. A sír mérete: 185 × 75 cm. A medence alatt szétmállott vascsat töredékei. A felülről számított 1—2 borda közt 2 cm. hosszú meghajlott, gömbösféjű bronzszeg volt erősen patinásodott állapotban.

4. *sír.* 182 cm. mélységben fiatal női csontváz. Az első sírtól 6-50 m. távolságra Ény. felé. A váz hossza: 150 cm. Irányítása: Éény.-Ddk. Arca Éény. felé nézett. A sír mérete: 180 × 60 cm. Kéz és lábfeje teljesen hiányoztak. Térdei feltűnően szorosan össze voltak szorítva. Mellékletei: A fej mindkét oldalán fülbevaló. A medence alatt vaskarika töredéke. A jobb felső lábszár felső harmadában, a külső oldalon két darabra tört kés. A keresztcsont feletti első csigolyánál vascsat töredékei. A jobb lábszár másik oldalán, majdnem pontosan a két lábszár között egy hosszúkás vástárgy. A bal medencecsonton vaskapocs töredékei.

A fülbevaló a nemesvölgyi, cikói és a mártélyi fülbevalókkal¹⁵⁾ egyező. A törött példányon megvan a kis száron lecsüngő gyöngy fele is. Az ép karikájának a lecsüngő szára hiányzik, de az előbbivel pontosan egyező gyöngy közvetlen a karika mellett feküdt. A vaskarika és a két csat között összefüggésnek kell lenni. Valószínűleg mindegyik azon a szőtt övön volt, amelynek lenyomata a bal medencecsonton talált vascsaton megmaradt. A jobb medence alól kikerült vaskarika pedig talán a nyélbe illesztett késsel volt összefüggésben. A kés teljes hossza 10 cm. A

¹²⁾ U. ott I. 1681. ábra.

¹³⁾ U. ott III. 154. t.

¹⁴⁾ U. ott I. 1681. és 1685. ábra.

¹⁵⁾ U. ott I. 350. l.

fanyélbe illesztett rész — melyen a farostok egészen jól kivehetők — 4 cm. és mindkét oldalán szabályosan van megmunkálva. A láb közt talált 5 cm. hosszú kerek vastárgyon is farostok nyomai látszanak. Valószínűleg nyélbe tett ár lehetett.

5. *sír*. 195 cm. mélységben kinyújtóztatott férfi csontváz. A 3. sírtól Dk. felé 2-30 m. távolságra feküdt. A váz hossza: 159 cm. Irányítása: Éék.-Ddny. Arca Éék.-re nézett. A sír körvonalai annyira elmosódtak, hogy méreteit nem lehetett felvenni. A bal medencén bronz dísztag, a jobb alsókar alatt a csatnak megfelelően bronz dísztag. A koponyától felfelé 5 cm. távolságra újra kettő. A láb mellett, a váz fekvésétől újabb 30 cm. mélységben juh csontváz (*Ovis Aries*.) volt a koponyával együtt összedobálva. Mint a későbbi sírokból is megállapítható volt, a csontok határozottan a sír mellékletét képezték.

A csat lemeze 48 mm. hosszú, 20 mm. széles. Felső végén a pecek beillesztésének helye ki van vágva. (5. kép: 1. ábra.) A lemez átfogja a csatot s alatta 22 mm. behajtással végződik. A szíj-, vagy kenderöv is ebbe a behajtásba illeszkedett be s a lemez négy szélén a sarokban szeggel volt megerősítve. A pecek hiányzik. A csat nem síma, hanem a mártélyi¹⁶⁾ csat mintájára apró gömböskékkel van díszítve. Alakja ovális.

A dísztag (5. kép: 8. ábra.) 70 mm. hosszú s formája egy nemesvölgyivel¹⁷⁾ egyezik, de kidolgozása és arányai tökéletesebbek. A koponya és láb körül fekvő vaskapcsok közül kettő egészen ép, a másik kettő töredékes. De épen a töredékekre tapadt farostok adják meg róla a magyarázatot. Kétségtelenül a koporsó deszkáinak összeszegezésére szolgált. Az ép példányok összetartó közepe 50, behajtott szélei 28—28 mm. hosszúságúak. Analóg példáit megtaláljuk a mártélyi¹⁸⁾ és nemesvölgyi¹⁹⁾ temetőkben. A koporsó alakja hosszúkás láda forma lehetett, amelynek szélessége 50 cm. volt, hosszúsága pedig mintegy 170 cm. lehetett. (?)

6. *sír*. 60 cm. mélységben kinyújtott női csontváz. A 2. sírtól K.-re 5 m. távolságra feküdt. A váz hossza 147 cm. Irányítása: Kdk.-Nyény. Arca Kdk. felé. A sír a legfelső fekete földrétegben volt, s így kiterjedését megállapítani nem lehetett. Keveredésnek semmi nyoma sem volt. Egyik keze a medencében, a másik oldalt kinyújtva feküdt. Mellén egy késpenge volt. A nyélbe illeszthető része 2 cm., a penge maga 5 cm. hosszú. Legnagyobb szélessége 11 mm.

7. *sír*. Az előbbtől Dk.-re 2 m. távolságra volt a temető leggazdagabb sírja. A csontváz 135 cm. mélységben feküdt erősen elkorhadt állapotban, de a mellékletek már 110 cm. mélységben kezdődtek. A váz annyira rossz állapotban volt, hogy az egészről csak a rosszul megmaradt koponya, a jobb felsőkar, a jobb medence, a két felső lábszár fele s egy

¹⁶⁾ U. ott III. 85. t. 9. raiz.

¹⁷⁾ U. ott 108. t. 17. raiz.

¹⁸⁾ U. ott 86. t. 1., 2., 3. raiz.

¹⁹⁾ U. ott 110. t. 5. raiz.

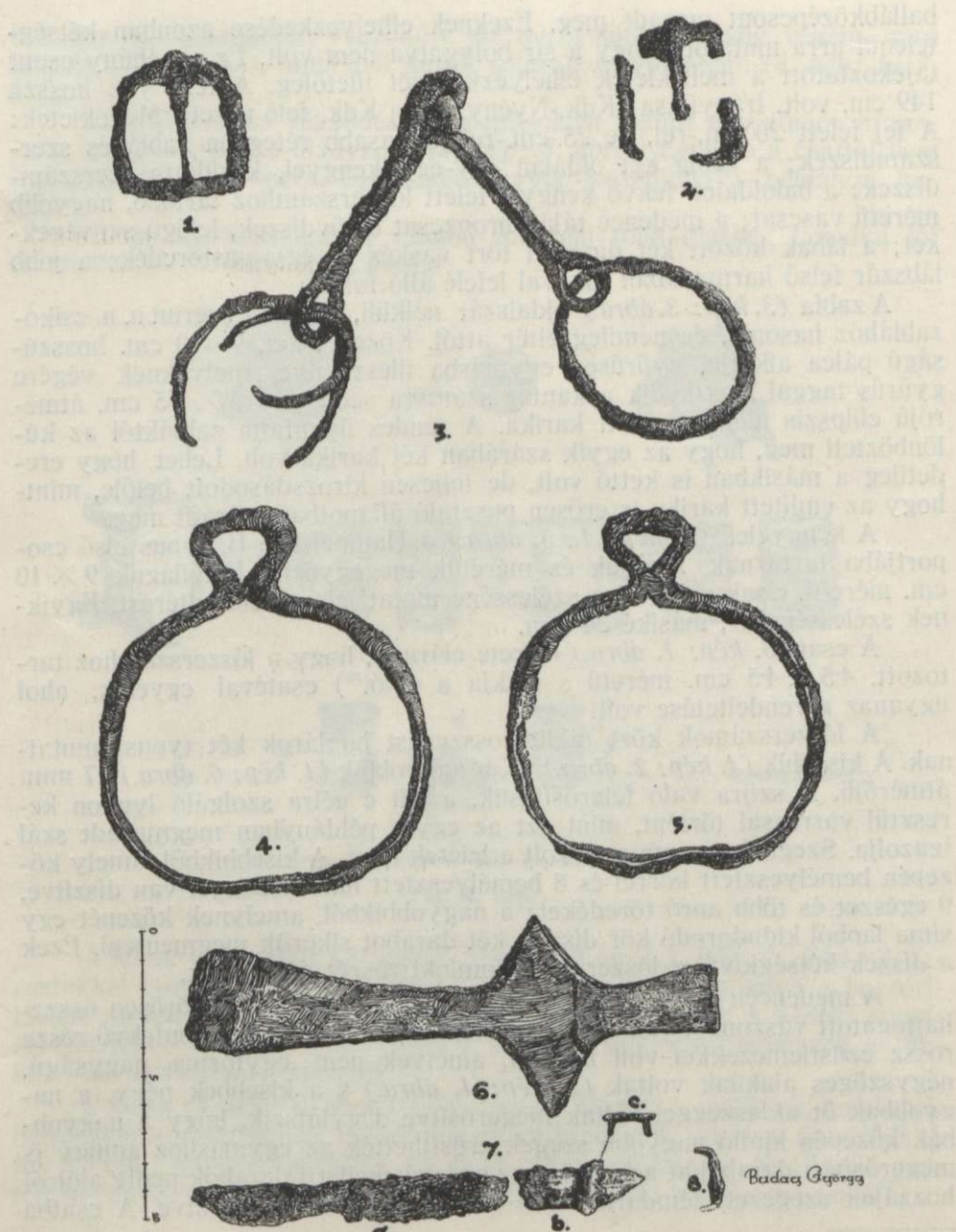

Fig. 3. kép.

ballábközépcsont maradt meg. Ezeknek elhelyezkedése azonban kétségtelenül arra mutatott, hogy a sír bolygatva nem volt. Ez a néhlány csont tájékoztatott a mellékletek elhelyezkedését illetőleg. A férfi váz hossza 149 cm. volt. Irányítása: Kdk.-Nyény. Arca Kdk. felé nézett. Mellékletek: A fej felett 20 cm.-rel, de 25 cm.-rel magasabb rétegben zabla és szerszámdíszek; a zabla két oldalán egy-egy kengyel, körülötte szerszámdíszek; a baloldalon fekvő kengyel felett lószerszámhoz tartozó, nagyobb méretű vasesat; a medence táján bronzesat és övdíszek, lelógó szíjvégekkkel; a lábak között két darabra tört vaskés és egy vastörredék; a jobb lábszár felső harmadában fokával lefelé álló fokos.

A zabla (3. kép: 3. ábra.) oldalszár nélküli, Hampel szerint u. n. csikó-zablához hasonló, de némileg eltér attól. Közepét két, 9—10 cm. hosszú páleca alkotja, gyűrűsen egymásba illeszkedve, melyeknek végére gyűrűs taggal illeszkedik a kantár számára szolgáló $6,5 \times 5,5$ cm. átmérőjű ellipszis alakúra nyúlt karika. A rendes ilyenfajta zabláktól az különbözteti meg, hogy az egyik szárában két karika volt. Lehet, hogy eredetileg a másikkban is kettő volt, de teljesen kirozsdásodott belőle, mint-hogy az említett karika is erősen pusztuló állapotban maradt meg.

A kengyelek (3. kép: 4., 5. ábra.) a Hampel-féle B. típus első csoportjába tartoznak. Alakjuk és méretük megegyezik. Belviláguk 9×10 cm. méretű. Csak a talprész szélessége mutat jelentősebb eltérést. Egyiknek szélessége 21, másiké 34 mm.

A csat (3. kép: 1. ábra.) mérete elárulja, hogy a lószerszámhoz tartozott. $4,5 \times 4,5$ cm. méretű s alakja a cikói²⁰⁾ csatéval egyezik, ahol ugyanaz a rendeltetése volt.

A lószerszámok közt talált rosszezüst boglárok két típust mutatnak. A kisebbik (4. kép: 2. ábra.) 15, a nagyobbik (4. kép: 6. ábra.) 17 mm. átmérőjű. A szíjra való felerősítésük, a két e célra szolgáló lyukon keresztül varrással történt, mint ezt az egyik példányban megmaradt szál igazolja. Szegnek nyoma sem volt a leletek közt. A kisebbikből, amely közepén bemélyesztett körrel és 8 bemélyesztett háromszöggel van díszítve, 9 egészet és több apró töredéket; a nagyobbikból, amelynek közepét egy síma lapból kidudorodó kör díszíti, két darabot sikerült megmenteni. Ezek a díszek kétségtávol a lószerszám homloki részét díszítették.

A medencén talált övdíszek nem bőrből, hanem többszörösen összehajtogatott vászonból való öv díszét képezték. Az övnek hasonfekvő része rossz ezüstlemezekkel volt borítva, amelyek nem egyforma nagyságú, négyszöges alakúak voltak (4. kép: 4. ábra.) s a kisebbek négy, a nagyobbak öt aklasszeggel voltak megerősítve. Úgy látszik, hogy a nagyobbak közepén kiálló nagyobb szegek erősíthették az egymáshoz amúgy is megerősített darabokat az övlőz; az egymásmelletti darabok pedig alólról hozzájuk szegezett fémdarabokkal voltak egymáshoz illesztve. A csatba

²⁰⁾ U. ott 673. ábra és 287. l.

illő rész háromszögesen végződött. Az övről lelógó sallang végein, apró szíjvég dísz lehetett, amelyből kettőt sikerült megmenteni. (4. kép: 5., 7. ábra.)

A háromszöges végződésnek megfelelően feküdt egy tömör bronzcsat, amelynek pecke hiányzott. (4. kép: 4. ábra.) Lemeze a csattal nem egy darabból volt öntve. Szerkezete egyik készthelyi²¹⁾ példához hasonlít.

Az öv összehajtogatott vászon darabjai több díszhez tapadva jól szemlélhetők. (4. kép: 1., 3. ábra.)

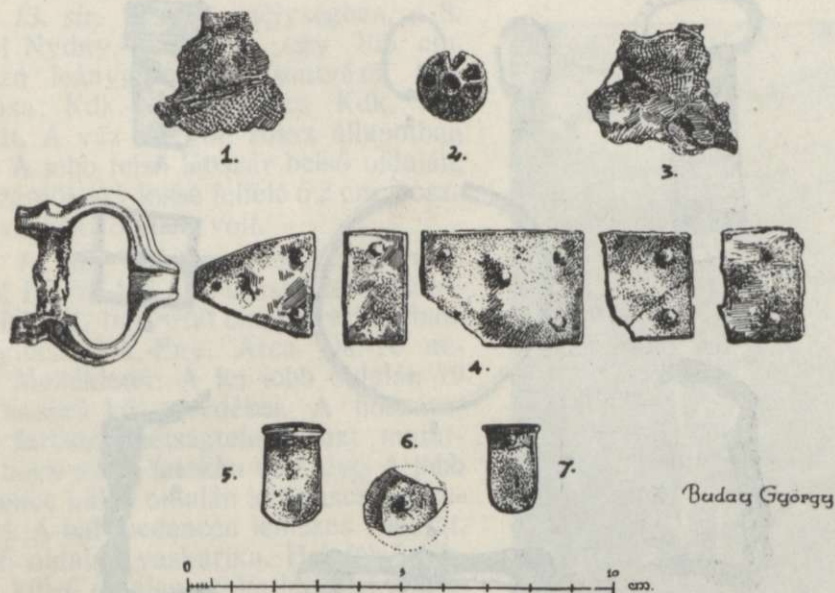

Fig. 4. kép.

A lábak közt talált kés egész hossza 17 cm. (3. kép: 7. ábra.) A farestokkal borított, nyélbeillő rész 5·5 cm. Hozzá volt tapadva a beszorításhoz szükséges „u” alakú és egy másik szeg töredéke. A késnél magasabban fekvő vascsat, valószínűleg a késtartó szíj, vagy lemeznek az övhöz való csatolására szolgált.

A fokos (3. kép: 6. ábra.) egész hossza 18 cm. A nyélluk, amelynek belsejében a hozzátapadt fanyél rostjai jól kivehetők, 24 mm. átmérőjű. A fok 4·5 cm.; teljesen szegletes. Az él 3·5 cm.-re szélesedik. Nyélluka mellett hegyesen végződő hüvelyke van, amely a sziráki példára hasonlít.²²⁾

²¹⁾ U. ott 156 t. 4. raiz.

²²⁾ U. ott I. 87. 103. ábra.

8. sír. A 6. sírtól Ény.-ra 4 m. távolságra 190 cm. mélységben férfi csontváz feküdt. Hosszúsága 160 cm. A sír mérete 77×200 cm. Irányítása Kdk.-Nyény. Arca egészen félre fordulva D. felé nézett. A sír háborgatva lehetett, mert bordacsontjainak egyrésze a lábak közt volt, alsó állkapcsa a könyök táján, a mellkason feküdt. A balmedence külső oldalán vascsat (7. kép: 9. ábra.), belső oldalán bronzcsat volt. A bronzcsat alakja és pecke az egyik keszthelyi²³⁾ csatéra hasonlít, bár ennek lemeze hiányzik. (5. kép: 6. ábra.)

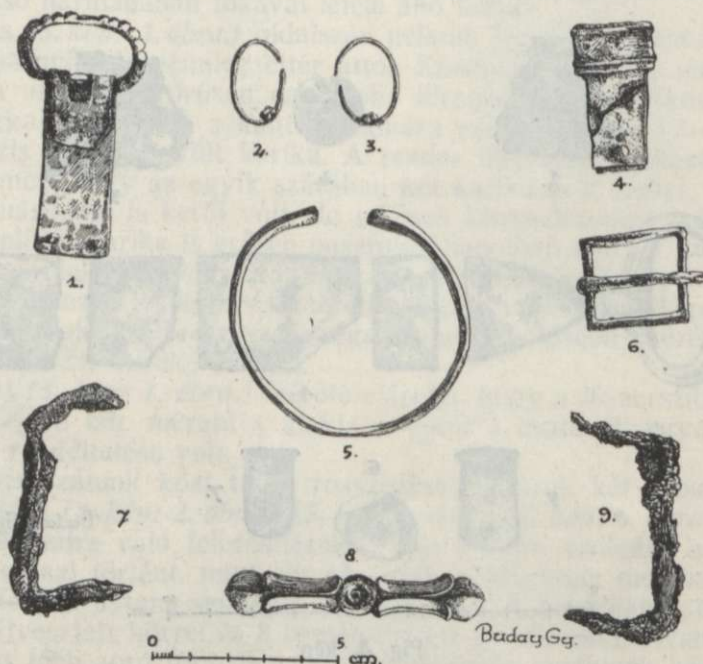

Fig. 5. kép.

9. sír. 140 cm. mélységben, az előbbtől Ény.-ra 6-40 m. távolságra női csontváz. Hossza 140 cm. A sír méretei: 53×167 cm. Irányítása Kdk.-Nyény. Arca Kdk. felé nézet. Balmedencén rozsdafolt és egészen apró vasdarabkák mutatták a valamikor rajtafekvő vascsat helyét.

10. sír. 128 cm. mélységben az előbbtől Ény.-ra 1-20 m. távolságra, 144 cm. hosszú női csontváz. A sír mérete; 56×165 cm. Irányítása Kdk.-Nyény. Arca Kdk. felé nézett. A váz már bolygatva volt, amit a koponya hiánya mellett az is bizonyít, hogy az alsó állkapocs pontosan a jobb felső lábszár közepéhez volt dobva. Egyetlen melléklete volt a bal felsőkar közepé táján talált orsókarika töredéke.

²³⁾ U. ott 699. ábra.

11. *sír.* 160 cm. mélységben, a 8. sírtól Éék.-re 160 cm. hosszúságú férfi csontváz feküdt 50×190 cm. méretű sírban. Irányítása Kdk.-Nyény. Arca Kdk. felé nézett. Bal medencecsontján vascsat töredékek voltak.

12. *sír.* 160 cm. mélységben, az előbbtől Ék.-re 2-50 m. távolságra 154 cm. hosszú női csontvázat találtunk. A sír mérete 190×60 cm. Irányítása Kdk.-Nyény. Arca Kdk. felé nézett. Bal medencecsontján vascsat feküdt. Lába között állati (disznó) csigolya. Jobb alsó lábszára alsó harmadán keresztül fél disznó állkapocs, amelynek másik részét a bal felső lábszár mellett találtuk meg. (6. kép.)

13. *sír.* 140 cm. mélységben, a 8. sírtól Nydny.-ra feküdt, egy 105 cm. hosszú leánygyermek csontváza. Irányítása: Kdk.-Nyény. Arca Kdk. felé nézett. A váz nagyon rossz állapotban volt. A jobb felső lábszár belső oldalán, a középtől egy kissé felfelé 6-2 cm. hosszú vaskés töredék volt.

14. *sír.* 170 cm. mélységben, a 8. sírtól Ék.-re 155 cm. hosszú férfi csontváz feküdt, 180×60 cm. méretű sírban. Irányítása Dk.-Ény. Arca Dk.-re nézett. Mellékletei: A fej jobb oldalán 19 cm. hosszú kés töredékei. A hozzáta- padt farostok kétségtelenül azt mutatják, hogy a kés fatokba volt téve. A jobb medence külső oldalán két vascsat töredékei. A bal medencén lemezes vascsat, külső oldalán vaskarika. Bal felső lábszár külső oldalán szokatlan alakú szíjbújtató. A vascsat lemezén két szeglyukban bronzszeg, illetőleg annak patinás lenyomata látszik. A lemezre, pecekre és a csatra rározsdásodott a szövetőv lenyomata. (7. kép: 1. ábra.) A bujtató is ennek a szövetővnek a végén lehetett. A bronzból készült bujtató igen primitív. (5. kép: 4. ábra.) 8 cm. hosszú, 1-5 cm. széles bronzlemezt közepén összehajtottak s e közé szorították az öv végét. A szabadonálló két véget összeszegezték, a behajlított vég fölé pedig két bordás bronzlemezt hajtogattak s annyira rászorították, hogy szegezés nélkül is megállott.

15. *sír.* 135 cm. mélyen, a 8. sírtól Dny.-ra 1-5 m.-re 168 cm. hosszúságú férfi csontváz feküdt. Irányítása Kdk.-Nyény. Arca Kdk. felé nézett. A sír mérete 60×180 cm. A medence két oldalán, farostokkal borí-

Fig. 6. kép.

tott kétágú vasszegek (5. kép: 7., 9. ábra.), amelyek a koporsódeszkák összetartására szolgáltak. (Bal lábszár csontjának keresztmetszetéről lásd Dr. Mátyás Jenő e füzetben lévő értekezését.) A jobb felkar közepe táján két vascsat töredéke.

16. sír. 190 cm. mélyen, az előbbtől 5-70 m.-re egy nagyon hiányos femntartású férfi csontváz töredéke. Az egészből csak a két felkar és a két felső lábszár volt meg. Tájolása: Kdk.-Nyény. Az arc eredetileg Kdk. felé nézhetett. Bal lábszára mellett 19 cm. hosszú kés, amely a rátapadt farostok tanúsága szerint szintén tokba volt téve. A jobb lábszára mellett különös formájú vascsat töredék.

17. sír. (8. kép.) A 7. sírtől É.-ra 6-5 m. távolságra, az eddigiektől eltérő, — nem vízszintesen fekvő sír. A váz feje 190, lába 236 cm. mélyen fektűt s az egész váz ferdén haladt a fejtől a lábíg. A női váz hossza 140 cm.

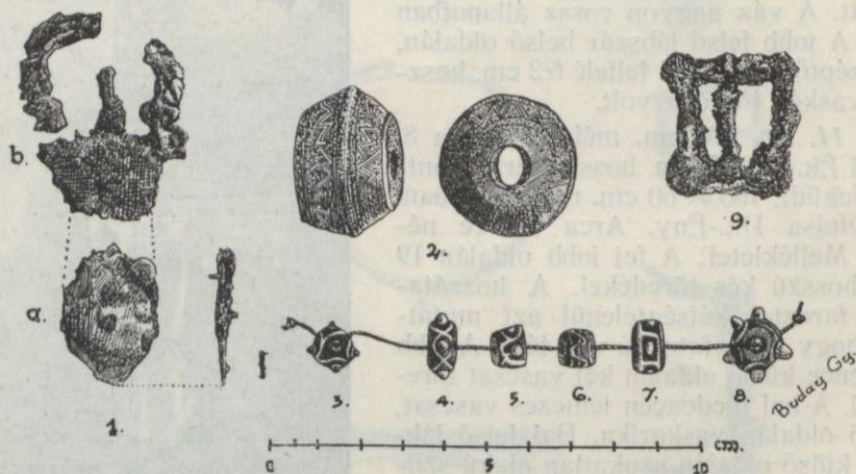

Fig. 7. kép.

volt. Irányítása Ddk.-Éény. Arca eredetileg Ddk. felé nézett, de a ráhulló föld elnyomta. Mellékletei: Közvetlenül a feje felett juh keresztcsont és egy alsó állkapocs töredéke. Az áll alatt és a fej jobboldalán díszített gyöngyök (7. kép: 3—8. ábra.), amelyeknek analógiáját megtaláljuk a lébényi, keszthelyi, cikói, fenéki, závodi, regölyi, bölcskei és hódmezővásárhelyi²⁴⁾ sírokban. A bal medence belső oldalán vascsat. A bal alsókar mellett 10-5 cm. hosszú kés. A rátapadt rostokból ítélve fanyele volt. A fülbevaló (5. kép: 2—3. ábra.) ezüstből készült és elüt az ismert típusoktól. A belső oldalán négy apró gömböcskére helyezkedett el a homorú foglalat, alatta pedig a négy gömbnek megfelelően újabb négy foglalat van, melyek mind-egyikében gyöngyszem lehetett.

²⁴⁾ U. ott I. 465—466. ll.

18. *sír.* Az előbbtől É.-ra 1 m. távolságban volt egy fej nélküli női csontváz. A felszíntől 70 cm.-re magában álló lókoponya feküdt; az alatt volt a csontváz, a felszíntől 2 m. mélységben. Az alsó állkapocs a jobb felső comb közepénél, a külső oldalon feküdt. A jobb medencecsont a mellkas közepén. A sír bolygatva volt. A váz hossza fej nélkül 130 cm. Irányítása Ddk.-Ény. Arca eredetileg Ddk.-re nézett. Melléklete: A bal alsó lábszár mellett juh medencecsont és gerinccsigolya. A nyaka alatt néhány hosszúkás, kerek és lapos üveggyöngy és fémgyöngy töredék.

19. *sír.* A 12. sírtól 6·5 m. távolságban É. felé, 115 cm. mélységben 130 cm. hosszú női csontváz. Tájolása: Kdk.-Nyény. Arca Kdk. felé nézett. Jobb karján, végén kiszélesedő szegletes karperec bronzból. (5. kép: 5. ábra.) Balkarja mellett díszes orsókarika. (7. kép: 2. ábra.) Térdei között 2. cm. széles, lapos vaskarika, amelynek nyúlványa fába volt illesztve. Rendelgetése ismeretlen.

20. *sír.* Az előbbtől 4·40 m. távolságra D. felé 160 cm. mélységben 150 cm. hosszú férfi csontváz. Irányítása Kdk.-Nyény. Arca Kdk. felé nézett. A medence közepén, kissé balfelé tolódva két vascsat feküdt.

21. *sír.* A 4. sírtól É.-ra 4·50 m. távolságra, 175 cm. mélységben, 60 × 170 cm. méretű sírban, 155 cm. hosszú férfi csontváz feküdt. Irányítása Kdk.-Nyény. Arca Kdk. felé nézett. Fején hatalmas forradás nyomai látszottak. A jobb könyök belső oldalán bronz szíjbújtató; ennek megfelelően a medence felett vascsat töredéke. A ballábszár forgójánál vaskarika.

A szíjbújtató (9. kép.) hossza 43, szélessége 14 mm. A szíj befogadására szolgáló rész 8 mm. Egyik oldalán indadísztetés van, a másikon egy hosszú körmű és farkú ragadozó (griff) egy hosszú füllű állatot üldöz.

22. *sír.* Az előbbtől D.-re 2·75 m.-re, 95 cm. mélységben 150 cm. hosszúságú, félig zsugorított csontváz. Lábai be vannak hajlítva, de csak annyira, hogy a zsugorítás után 145 cm. hosszú a váz. Irányítása Dk.-Énv. Arca Dk. felé nézett. Melléklete nem volt.

Fig. 8. kép.

23. sír. A 21. sírtól Dny.-ra 3 m. távolságra, 90 cm. mélységben, 135 cm. hosszú női csontváz feküdt. Irányítása Dk.-Ény. Arca Dk. felé nézett. Melléklete nem volt.

24. sír. Az előbbtől 50 cm.-re Dk.-re, 2·20 m. mélységben, 1 m. hosszú leánygyermek csontváza. Irányítása Kdk.-Nyény. Arca Kdk. felé nézett. Nyakán különböző színű üveg és paszta gyöngyök voltak. Más melléklete nem volt.

25. sír. Az előbbtől Ddk. felé, 167 cm. mélységben, 140 cm. hosszú női csontváz feküdt. Irányítása Kdk.-Nyény. Arca Kdk. felé nézett. Bal alsó karja mellett orsókarika volt.

26. sír. Az előbbtől Ddk.-re 1 m. távolságra, 167 cm. mélységben, 150 cm. hosszú férfi csontváz feküdt. Irányítása Kdk.-Nyény. Arca Kdk. felé nézett. Medencéjén vascsat töredék volt.

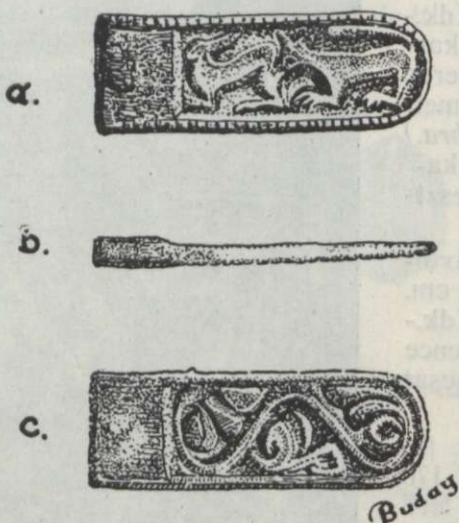

Fig. 9. kép.

A sírok bontása idején földhordó munkások bontották meg a 27. sírt, amelynek teljes kibontását már magunk végeztük. A sír a 2. sírtól 3 m. távolságban Dny.-ra feküdt. Mélységét nem lehetett megállapítani, mert a földet felőle már régebben elhordták. A váz feje és lába felől már erősen bolygatott állapotban jutott a mi kezünkbe. Irányítása Kdk.-Nyény. volt. Hosszúságát megállapítani nem lehetett. Női váz volt. Mellékletei: Jobb kezében 12·5 cm. hosszú farostokkal borított kés. Bal kezében és a bal medencén vascsat töredék. Méreteit az említett okokból nem vehettük fel.

*

A sírok kimerítő ismertetése alapján megfigyeléseinket a következőkben foglaljuk össze:

A sírok külső megjelöléséről határozottsággal nem beszélhetünk, mert az esetleges sírdombokat időfolytán elszántották. Hogy mégis lenni kellett, azt azzal bizonyíthatjuk, hogy olyan sír, amelyet egy későbbi sír ásása közben háborgattak volna meg, egy sincs. De bizonyít az is, hogy három olyan sírt találtunk, amelyek erősen háborgatva voltak. Volt olyan, amelyikből a koponya hiányzott s a csontok nem feküdtek eredeti helyükön. Ezeket a sírokat csak úgy találhatták meg, illetőleg újabb ásása közben csak úgy kerülhették el, ha meg voltak jelölve.

Az egyforma fekete földben a sírok körvonalai nem látszottak, de 60 cm. átlagos mélységben a keveredő földben mindig határozottan előre meg lehetett mondani a sír helyét és terjedelmét.

A sírok lefelé keskenyedő téglalap alakú gödrök voltak. Szélességük 50—90, hosszúságuk 165—200 cm. között váltakozott. A legmélyebb sír 220, a legsekélyebb 60 cm. volt. Alapos ugyan a gyanunk, hogy az a három sír, amelyeknek mélysége 60, 90 és 95 cm. volt, nem egykorú a mélyebben fekvőkkel. Így a legsekélyebb mélységűnek egy 128 cm.-es sírt kell tekintenünk.

A halottak vízszintesen feküdtek a sírban. E tekintetben kivétel csak a 17. sír, ahol a váz feje 190, a lába 236 cm. mélységben feküdt s az egész váz ferdén helyezkedett el. A 22. kissé zsugorítva volt. A váz mellett semmi melléklet nem volt. Tekintettel arra, hogy 95 cm. mélységben feküdt, közel fekszik az a gondolat, hogy valami büntény következtében elhalt és hirtelen eltemetett férfi csontvázával van dolgunk. Hogy a temető korát meghaladó időből való temetésről volna szó, az a csontok teljesen jó fenntartásából ítélve kizártnak látszik, mint azt Kovács István, a mezőbándi 148. sírnál észlelt hasonló körülményekből is megállapította.²⁵⁾

A 26 rendszeresen feltárt sír tájolása a következő: K.: 1, Kdk.: 17, Ddk.: 3, Dk.: 3, Éék.: 1, Éény.: 1.

A sírok koporsó nélküli temetkezéseket őriztek meg, de két férfi sírban (5., 15.) a koporsódeszkák összeillesztésére szolgáló vaskampók, koporsós temetkezésre mutatnak. Az egyik sírban a vasak elhelyezkedéséből a koporsónak legalább a szélességét meg lehetett állapítani. A hosszúságra nem lehet biztosan következtetni, mert nem bizonyos, hogy a vasak a koporsó végeinél voltak-e? A szélesség, ha ugyan az oldalakat a föld be nem nyomta s így a vasak beljebb nem kerültek, alig volt nagyobb a halott váll szélességénél.

A halottakat ruhában tették a sírba. A sírok többségében találtunk vascsatokat; köztük olyanokat is, amelyekre szövetmaradványok tapadtak. (2., 7., 14.) A csatok leginkább a medencén, vagy a medencekörüli részekben fordultak elő s így bizonyosan az öv zárására szolgáltak. Az egyik sír csatlemezére tapadt szövet amellest szól, hogy az övet nem bőrből készítették. Leggazdagabb sírunk rossz ezüst díszítésű öve is összehajtogatott szövetből készült. Ebben a sírban, az apró szíjvégek tanúsága szerint — lelógó részek díszítették az övet. (7.) Pálcás övdísz csak egy sírból került elő. (5.)

A csatok nagyrészeről hiányzik a szíjszorító lemez. Mindössze három esetben van meg. Ezek közül egy azért érdemel figyelmet, mert vasból van. A lemez hossznegyzet alakú. A vascsatok is négyzetes formájúak. Két bronzcsatunk van, amely ovális alakú.

Néhány sírban két csat is van, ezek közül egyben az egyik bronz, a másik vas. (8.) Két sírban a csatok mellett vaskarikát találtunk. (14., 21.)

²⁵⁾ Dolgozatok — Travaux IV. 348—49. II

Szjóbújtató három volt az egész temetőben, mindenik más-más alakú, a 7. sírban háromszöges alakú, rossz ezüstből készült; a 14. sírból saját-szerűen összehajtogatott, kezdetleges alakú bronz; a 21. sírből két oldalt díszített bronz szjóbújtató került elő. Különös figyelmet érdemel a 14. sírből előkerült kezdetleges forma, amely talán e dísz keletkezésére ad felvilágosítást. De figyelmet érdemel a 21. is, amelynek indás díszítése a Hampel-féle második csoportra utal, állatüldözési jelenete pedig eddig analógia nélkül áll.

Ékszerek közül a dinnyemag alakú, kerek és apró színes bütykökkel díszített gyöngyök és két fülbevaló említendők, amelyekről a megfelelő síroknál szóltunk. (1., 17., 18., 24. és 4., 17.) Karperec egyetlen egy sírban fordult elő. (15.)

Vaskés 7 sírban fordult elő. (4., 6., 7., 13., 14., 16., 17.) Ezek közt kettőnél (14., 16.) kétségtelenül meg lehetett állapítani, hogy fatokba téve került a sírba. A pengék szabályszerű elkeskenyedése s a hozzátapadt farestok a nyélbe erősítés mellett szólnak. Egyik sírban a beszorításra szolgáló kampósszegeket is megtaláltuk.

A házi eszközök közül a szövés-fonást tanúsító orsókarikák említendők, amelyeket több sírban megtaláltunk. (1., 2., 10., 19., 25.) Díszített csat egy van köztük.

Édényt egyetlen sírban sem találtunk. Ételnek a sírba helyezése azonban szokásban volt. A mellékletként talált csontok tanúsága szerint juh és sertés koponya és gerinc, esetleg medence részeket tettek a sírba. Egyben azonban (5.) egész juh csontvázat találtunk.

A sírok közül: 13 nő, 11 férfi és 2 leánygyermek tetemét takarta.

Egy férfi sír szimbolikus lovas sír volt, ahol a lócsontok nélkül csak a szerszámokat temették a halottal együtt. (7.) Ebből a sírből került ki az egyetlen fegyver, a fokos is.

A temető korát a hivatkozott analógiák alapján legkésőbb a 6—7. századra tehetjük, ahova a martélyi, sziráki, cikói és regölyi sírok kora utalja.²⁶⁾ Mint felső határt, a kengyelek alapján a 8—9. századot jelölhetjük meg,²⁷⁾ s épen a lovas sír díszítő anyaga alapján avar nép emlékének tartjuk.²⁸⁾

1927/28.	135
----------	-----

²⁶⁾ U. ott I. 22. l.

²⁷⁾ U. ott 229. l.

²⁸⁾ Fettich Nándor: Az avar kori műipar Magyarországon. 27. l.

CSANÁDVÁRMEGYEI KÖNYVTÁR.

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

dr. BARNÁ JÁNOS és dr. EPERJESY KÁLMÁN.

A sorozatban eddig megjelentek:

1. Bálint Alajos: *Makó város települési és emberföldrajzi vázlata.*
  2. Dr. Eperjesy Kálmán: *Kopáncs-pusztai éremllet.*
  3. Dr. Márton György: *Az apró- (dug) hagyma osztályozása és szárlása Makón.*
  4. Dr. Banner János: *Jelentés a magyarcsanád-bőkényi próba-átadásokról.*
  5. Móra Ferenc: *Lovassírok Kundgotán.*
  6. *Makó városának közönséges és az abban lévő reformata ekkle'siának különös leírása. Szírbik Miklós prédikátor által 1835/6. eszt. Sajtó alá rendezte: Dr. Eperjesy Kálmán.*
  7. Takáts Lajos: *Az apátfylvai nyelvjárás.*
  8. Árva János: *Boszorkánypercek Csanádvármegyében.*
  9. Lugosi Döme: *Kelemen László és az első „Magyar Játszó Szini Társaság.”*
  10. Dr. Banner János: *Népvándorláskori sírok Nagykamaráson.*
-

